

اثربخشی آموزش مهارت حل مساله بر راهبردهای خود تنظیمی در کودکان طلاق شهرستان ساری

زهره زابلی سورکی^۱، عادل امیرخانلو^۲

The effectiveness of problem solving skills training on self-regulation strategies in divorced children of Sari city

Zohreh Zaboli Sorki - Adel amikhanlo

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی آموزش مهارت حل مساله بر راهبردهای خود تنظیمی در کودکان طلاق شهرستان ساری انجام شد. طرح پژوهش نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون پس آزمون با گروه گواه بود که با استفاده از نمونه گیری در دسترس ، ۳۰ نفر از دانش آموزان بالای ۱۲ سال مدارس و بهزیستی شهرستان ساری به عنوان جامعه انتخاب و به دو گروه ۱۵ نفره آزمایش و کنترل تقسیم شدند. برای گردآوری داده ها از پرسشنامه خودتنظیمی استفاده شده است. گروه آزمایشی در هشت جلسه دو ساعته (هر هفته یک جلسه) در برنامه های مهارت حل مساله شرکت نمودند و مهارت لازم را دریافت کردند. جهت تحلیل داده ها از تحلیل کوواریانس استفاده شد. نتایج نشان داد تفاوت معنی داری بین گروه آزمایش و کنترل در آموزش مهارت حل مسئله بر راهبردهای خود تنظیمی وجود دارد و فرضیه پژوهش تأیید می شود.

کلیدواژگان: مهارت حل مساله، راهبردهای خود تنظیمی، کودکان طلاق.

^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، مؤسسه آموزش عالی روزبهان ساری.

^۲ هیئت علمی گروه روانشناسی، مؤسسه آموزش عالی روزبهان ساری.

مقدمه

خانواده کوچکترین واحد اجتماعی می باشد که ثبات یا عدم ثبات این واحد کوچک بر جامعه اثر گذار خواهد بود و فروپاشی آن تاثیر عمیقی بر فرزندان دارد. همچنین طلاق بر زوجین تاثیرات زیادی می گذارد. در مواردی که خانواده ها دارای چنین مشکلاتی هستند، اثرات آن گریبان کودکان را می گیرد، در واقع کودکان بیشترین ضربه را از این واقعه دریافت می کنند (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۸).

خودتنظیمی یک اصطلاح کلی است که شامل روشی است که افراد رفتارها، افکار، توجه و عواطف خود را برای واکنش و سازگاری با زمینه های مختلف تغییر می دهند. این فرآیندها به افراد کمک می کند تا انتخاب کنند، اقداماتی را که برای رسیدن به اهدافشان مناسب است برنامه ریزی کنند و اجرای اقداماتشان را تنظیم کنند. خودتنظیمی راهی است که در آن کودکان، نوجوانان و بزرگسالان به رشد خود کمک می کنند و شکل می دهند (اینزلیچت و همکاران^۱، ۲۰۲۱).

هنگامی که نظریه های یادگیری شناختی ظهور کردند، معنای مهارت حل مسئله تغییر کرد. این یک فعالیت ذهنی پیچیده متشکل از انواع مهارت ها و فعالیت های شناختی شد. حل مسئله شامل مهارت های تفکر مرتبه ای مانند «تجسم، تداعی، انتزاع، درک، دستکاری، استدلال، تجزیه و تحلیل، ترکیب، تعمیم است که هر کدام نیاز به «مدیریت» و «هماهنگی» دارند. حل مسئله همچنین به عنوان یک فرآیند شناختی تعریف می شود که بر دستیابی به هدفی متمرکز است که دانش آموزان اساساً یک تکنیک راه حل را نمی دانند. این معنا شامل چهار ویژگی کلیدی است (کوک و همکاران^۲، ۲۰۲۱). حل مسئله یک فرآیند فکری مغز است که توضیح یک مشکل مشخص را بررسی می کند یا تکنیکی را برای درک هدف معین کشف می کند. مغز از حداکثر عملکردهای شناختی مانند تفکر تحلیلی، تعمیم و سنتز در حل مسئله استفاده می کند که شامل ویژگی هایی مانند روش علمی، تفکر انتقادی، تصمیم گیری و تفکر بازتابی است (امینی و همکاران، ۲۰۱۹).

خودتنظیمی^۳ به نقش فرد در جریان یادگیری اشاره دارد. اصل اساسی خودتنظیمی این است که افراد هنگامی که خود مسئول یادگیریشان هستند، به طور موثرتری می آموزند. در واقع خودتنظیمی استفاده موثر از راهبردهای شناختی، فراشناختی و مدیریت منابع جهت بهبود یادگیری می باشد. استفاده از استراتژیهای خودتنظیمی انگیزش درونی را در فرد به وجود می آورد یا چارچوبی برای کمک به یادگیری فرد و برای توسعه توانایی او فراهم خواهد کرد (اینزلیچ و همکاران^۴، ۲۰۲۱).

¹ Inzlicht

² Cooke

³ Self-regulatory

⁴ Inzlicht

حل مسئله مجموعه ای از مهارت های مکانیکی و انتزاعی تعریف می شود، مانند توانایی که برای حل معماها یا معادلات ریاضی استفاده می شود که شامل پاسخ های صحیحی می باشند که بر اساس راه حل های منطقی با یک پاسخ صحیح می باشد. بر اساس تئوری یادگیری شناختی، حل مسئله به عنوان فعالیتهای ذهنی پیچیده که شامل انواع مهارت ها و کنش های شناختی است تعریف می شود (امینی و همکاران، ۲۰۱۹). آموزش مهارت حل مسئله فرایند شناختی رفتاری است که تنوعی از - پاسخهای بدیل و بالقوه را برای مقابله با مشکلات ایجاد میکند. حل مسئله مهارت های تفکر را شامل می شود که شامل «تجسم، تداعی، انتزاع، درک، دستکاری، استدلال، تجزیه و تحلیل، ترکیب، تعمیم می شود و نیاز به «مدیریت» و «هماهنگی» دارد (لی گرینینگ و همکاران^۱، ۲۰۱۹).

در حل مسئله پیدا کردن راه حل مد نظر نیست بلکه این مهم است که در اثر حل مسئله، یک اصل یا قانون انتزاعی به دست آید که برای موقعیتهای دیگر قابل تعمیم باشد. به این دلیل یادگیری به دست آمده از حل مسئله، از سایر یادگیریها انتقال پذیری بیشتری دارد. بنابراین از آنجا که هدف تعلیم و تربیت، یادگیری است، هر موردی که تحقق یافتن این هدف را میسر سازد، باید مورد بررسی قرار گیرد. در نتیجه بررسی ادبیات نظری نشان داد که خودتنظیمی از مولفه های شناختی - رفتاری هستند که میتوانند منجر به انطباق بیشتر و بهبود عملکرد در زندگی روزمره شوند. همچنین با توجه به اینکه تاکنون مطالعه ای با این عنوان مورد بررسی قرار نگرفته است در نتیجه در پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سوال هستیم که آیا آموزش مهارت حل مسئله بر خودتنظیمی کودکان طلاق موثر است؟

روش پژوهش

روش تحقیق بر مبنای هدف، از نوع کاربردی می باشد. همچنین روش تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش نیمه آزمایشی و از نوع طرح های پیش آزمون و پس آزمون است. جامعه آماری این پژوهش کلیه کودکان طلاق بالای ۱۲ سال در شهر ساری می باشد. برای دسترسی به جامعه آماری به مدارس و بهزیستی های شهر ساری مراجعه شد. برای اینکار کودکان طلاق بالای ۱۲ سال در مقطع متوسطه اول در مدارس دخترانه و پسرانه شهرستان ساری به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای انجام تحقیق کودکان طلاق بالای ۱۲ سال در مقطع متوسطه اول در مدارس دخترانه و پسرانه شهرستان ساری به عنوان نمونه انتخاب شدند. از آنجا که تعداد دقیقی از جامعه آماری در دسترس نبوده است جامعه نامحدود در نظر گرفته شد. با استفاده از روش نمونه گیری در دسترس، نمونه ای به تعداد ۳۰ نفر دانش آموز در نظر گرفته شد که به صورت تصادفی ۱۵ نفر در گروه آزمایش و ۱۵ نفر در گروه کنترل گمارده شدند. پس از آن دوره آموزشی برای گروه آزمایشی برگزار شد.

¹ Li-Grining

ابزار پژوهش

پرسشنامه خودتنظیمی:

برای بررسی این متغیر از پرسشنامه خودتنظیمی بوفارد (۱۹۹۵) که شامل ۱۴ سوال است استفاده شده است. روایی و پایایی آن قبلاً مورد تأیید قرار گرفته است. ضریب پایایی کلی پرسشنامه خودتنظیمی بوفارد بر اساس آلفای کرونباخ ۰.۷۱ بدست آمده است. پایایی آزمون فوق در پژوهشی که در سال (۱۳۸۲) توسط غلامی انجام گرفت ۰.۷۶ گزارش شده است. همچنین پایایی آزمون فوق در پژوهشی که توسط نیکدل (۱۳۸۵)، عربزاده (۱۳۸۷) انجام گرفته است به ترتیب ۰.۷۶ و ۰.۹۶ گزارش شده است. همچنین پایایی پرسشنامه خود تنظیمی بوفارد در پژوهشی که توسط طالب زاده و همکاران (۱۳۹۱) انجام شد. از طریق اجرای آزمایشی بر روی ۳۰ دانشجو با استفاده از آلفای کرونباخ ۰.۷۶ به دست آمده است. نتایج عاملی نشان داد که ضریب همبستگی بین سوال‌ها مناسب بوده و بار ارزشی مربوط به عامل‌ها در حد قابل قبول است و روایی آن نیز در حد مطلوب می باشد. کدیور (۱۳۸۰) نیز روایی و پایایی پرسشنامه خودتنظیمی بوفارد را مورد مطالعه قرار داده است. روایی سازه این پرسشنامه با بهره‌گیری از ضرایب همبستگی و تحلیل عوامل ضرایب همبستگی تفکیکی میان سوالات پرسشنامه در حد مطلوب گزارش شده است. و ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش همسانی درونی ۰.۸ بوده است. بر این اساس می‌توان گفت که این پرسشنامه قادر به پیش‌بینی نمره‌های واقعی آزمودنی‌ها می‌باشد.

یافته ها

جدول ۱: شاخص های توصیفی متغیرهای پژوهش

مؤلفه ها	مرحله	شیوه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
راهنماهای خودتنظیمی	پیش آزمون	آزمایش	۱۵	۶۰.۴۶	۶.۸۴
		کنترل	۱۵	۶۰.۵۳	۶.۴۱
	پس آزمون	آزمایش	۱۵	۱۲۹.۶۰	۱۵.۷۰
		کنترل	۱۵	۶۷.۲۶	۱۱.۳۰

جدول ۱ نشان می دهد که میانگین راهنماهای خود تنظیمی در گروه آزمایش در پیش آزمون ۶۰.۴۶ و در پس آزمون

۱۲۹.۶۰ و در گروه کنترل در پیش آزمون ۶۰.۵۳ و در پس آزمون ۶۷.۲۶ می باشد.

جدول ۲: نتیجه آزمون شاپیرو-ویلکز برای نرمال بودن توزیع داده ها

متغیر	گروه	آماره Z	سطح معناداری	وضعیت
راهبردهای خودتنظیمی	پیش آزمون	۰.۹۴۳	۰.۱۰۷	نرمال
	پس آزمون	۰.۹۱۴	۰.۰۱۸	نرمال

جدول ۲ یافته های حاصل از آزمون شاپیرو-ویلکز را نشان می دهد، این آزمون نشان می دهد که آیا داده های آماری از توزیع نرمال برخوردارند یا خیر؟ همانطور در جدول مشاهده می گردد تمامی متغیرها سطح معنی داری بیش از ۰/۰۵ است که فرض عدم طبیعی بودن توزیع داده ها رد می شود. بنابراین داده ها از توزیع نرمال برخوردار هستند.

فرضیه: آموزش مهارت حل مسئله بر افزایش راهبردهای خودتنظیمی کودکان طلاق بالای ۱۲ سال شهر ساری موثر است.

جدول شماره ۳: نتایج بررسی همگنی شیب رگرسیون

منبع	مجموع	درجه	میانگین	ضریب F	معنی
	مجذورات	آزادی	مجذورات		داری
گروه	پیش آزمون	۱	۴۳.۹۸۱	۰.۰۰۱	۰.۹۷۸
خودتنظیمی					

بر اساس نتایج جدول ۳ تحلیل مقدماتی برای ارزیابی همگنی بین شیب ها نشان می دهد که اثر متقابل بین متغیر کوارینت (پیش آزمون) و عامل معنادار نمی باشد در نتیجه پیش فرض های مربوط به نرمال بودن تقریبی و همسانی واریانس ها برقرار و شرایط لازم برای استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس وجود دارد.

جدول شماره ۴: نتایج تحلیل کواریانس دو گروه آزمایش و گواه در راهبردهای خودتنظیمی

شاخص	مجموع	درجه	میانگین	ضریب F	معنی	مجذور	آزمون لوین
منبع تغییر	مجذورات	آزادی	مجذورات	داری	اتا	F	P
خودتنظیمی	۳۴۰.۸۹۲	۱	۳۴۰.۸۹۲	۱.۹۸۸	۰.۱۷۰	۰.۰۷۱	۰.۱۵۶
گروه	۱۵۹۸.۷۶۰	۱	۱۵۹۸.۷۶۰	۹.۳۲۳	۰.۰۵	۰.۲۶۴	
مقدار خطا	۴۴۵۸.۴۸۷	۲۶	۱۷۱.۴۸۰				
جمع	۳۲۵۰.۵۵	۳۰					

بر اساس نتایج جدول ۴ تحلیل کواریانس ($F = ۹.۳۲۳$ ، $P = ۰/۰۵$ ، ضریب اتا = ۰.۲۶۴) برای خودتنظیمی معنی دار می باشد. در نتیجه تفاوت معنی داری بین گروه آزمایش و کنترل در آموزش مهارت حل مسئله بر راهبردهای خود تنظیمی وجود دارد و فرضیه پژوهش تایید می شود.

بحث و نتیجه گیری

فرضیه: آموزش مهارت حل مسئله بر افزایش راهبردهای خودتنظیمی کودکان طلاق بالای ۱۲ سال شهر ساری موثر است. مهدوی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیق خود تاثیر مهارت حل مساله را بر سازگاری و خودتنظیمی مورد بررسی قرار داد. یافته ها حاکی از آن است آموزش مهارت حل مسئله ، سازگاری اجتماعی و خودتنظیمی در خانواده های طلاق را بهبود می بخشد. چهری و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیق خود تاثیر آموزش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی بر مهارت های حل مسیله ی دانش آموزان دختر دوره اول متوسطه را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که آموزش راهبردهای یادگیری خودتنظیمی باعث افزایش مهارت های حل مسیله ی دانش آموزان می شود. ردریک و همکاران^۱ (۲۰۱۹) در تحقیق خود تاثیر آموزش حل مساله بر خودتنظیمی را مورد بررسی قرار دادند. یافته ها نشان می دهند که راهبردهای خودتنظیمی ممکن است با توانایی توسعه دانش و شیوه های بلاغی در مواجهه با موقعیت های چالش برانگیز نوشتاری مرتبط باشد.

¹ Roderick

برای تبیین این فرضیه می توان بیان داشت رفتارهای خودتنظیمی عمدی ممکن است آگاهانه نباشند یا ممکن است به قدری خودکار اتفاق بیفتند که قبل از اینکه فرد از آنها آگاه شود رخ می دهد. اهداف تنظیم عاطفی ناخودآگاه می تواند کمک موثری برای خودکنترلی باشد، به ویژه برای کسانی که مهارت کمتری در راهبردهای تنظیمی آگاهانه مؤثر دارند و این که فرآیندهای ناخودآگاه و خودآگاه هر دو به کنترل عاطفی به عنوان بخشی از زندگی روزمره کمک می کنند. بسیاری از مواقع وجود دارد که انگیزه در زندگی آگاهانه، عمدی و خود تنظیمی نیست. انگیزه ها ممکن است برای تأثیرگذاری بر شناخت و رفتار عمل کنند، اما در سطحی پایین تر از آگاهی و کنترل آگاهانه، در واقع نشان می دهند که افراد نیازی به دانستن آنچه می خواهند ندارند تا انگیزه ها یا نیازهایی بر آنها تأثیر بگذارند. افراد می توانند به اهداف خود دست یابند بدون اینکه لزوماً خودآگاهانه رفتار خود را تنظیم کنند و کنترل کنند.

همچنین در آموزش مهارت حل مسئله، بیشتر به استراتژیهای اکتشافی توجه شده است که از نظر لمپراچز که یک نظریه در ارتباط با فکر کردن است و به طور ضمنی به حل مسئله اشاره دارد، گرفته شده است. این استراتژیها شامل کاهش و تسهیل موقعیت مسئله، قابلیت برگشت پذیری مسئله، توجه به جوانب مختلف و جنبه های ثابت مسئله و ... است. بنابراین این ویژگی های مهارت حل مسئله باعث افزایش یادگیری خودتنظیمی می شود.

منابع

- چهری، پرستو و آورنده، مسعود، ۱۳۹۶، بررسی تاثیر آموزش راهبردهای یادگیری خود تنظیمی بر مهارت های حل مسئله ی دانش آموزان دختر دوره ی اول متوسطه شهر کرمانشاه، چهارمین کنفرانس بین المللی نوآوری های اخیر در روانشناسی، مشاوره و علوم رفتاری، تهران
- عظیمی روشن، حکیمه، ۱۴۰۱، اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری خود تنظیمی بر سازگاری اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش آموزان ششم ابتدایی، هفتمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش، محمودآباد
- مهدوی، عابد و گلستانی، علیرضا و آقائی، مریم و همتی راد، گیتی و حاج حسینی، منصوره و غلامعلی لواسانی، مسعود و سپهر یگانه، شهربانو و قربانی نیا، فاطمه سادات، ۱۳۹۸، اثربخشی آموزش مهارت حل مسئله بر افزایش سازگاری اجتماعی و راهبردهای خودتنظیمی کودکان طلاق.
- مرادیان، آرش و نوریزاد، داود، ۱۳۹۷، اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر خود تنظیمی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دبیرستانی، ششمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران.

- Amini, A., Gabriel, S., Lin, P., Koncel-Kedzior, R., Choi, Y., & Hajishirzi, H. (2019). Mathqa: Towards interpretable math word problem solving with operation-based formalisms. arXiv preprint arXiv:1905.13319.
- Barger, W. K., & Reza, E. (2019). Community action and social adaptation: the farmworker movement in the Midwest. In Collaborative Research and Social Change (pp. 55-75). Routledge.
- Bakker, A. B., & de Vries, J. D. (2021). Job Demands–Resources theory and self-regulation: New explanations and remedies for job burnout. *Anxiety, Stress, & Coping*, 34(1), 1-21.
- Cooke, A. C., Davidson, G. L., Van Oers, K., & Quinn, J. L. (2021). Motivation, accuracy and positive feedback through experience explain innovative problem solving and its repeatability. *Animal Behaviour*, 174, 249-261.
- Li-Grining, C. P., McKinnon, R. D., & Raver, C. C. (2019). Self-Regulation in early and middle childhood as a precursor to social adjustment among low-income, ethnic minority children. *Merrill-Palmer quarterly (Wayne State University. Press)*, 65(3), 265.

- Inzlicht, M., Werner, K. M., Briskin, J. L., & Roberts, B. W. (2021). Integrating models of self-regulation. *Annual review of psychology*, 72, 319-345.
- Roos, C. R., Kober, H., Trull, T. J., MacLean, R. R., & Mun, C. J. (2020). Intensive longitudinal methods for studying the role of self-regulation strategies in substance use behavior change. *Current addiction reports*, 7(3), 301-316.
- Weisberg, R. W. (2019). Toward an integrated theory of insight in problem solving. In *Insight and Creativity in Problem Solving* (pp. 5-39). Routledge.